Maahanmuuttovirasto
Migrationsverket
Finnish Immigration Service

18.5.2022

Eduskunnan Puolustusvaliokunta

Maahanmuuttoviraston asiantuntijalausunto HE 63/2022

Asia: HE 63/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi valmiuslain ja asevelvollisuuslain 79 §:n muuttamisesta https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+63/2022

Maahanmuuttovirasto pitää esitettyjä muutoksia valmiuslakiin erittäin tarpeellisina ja kiireellisinä. Muutettavaksi esitettäviä asioita on todettu sekä valmiussuunnittelussa, valmiusharjoituksissa että merkittävästi laajentuneen maahantulon tilanteissa vuosina 2015 ja 2022.

Vaikka asian kiireellisyyden vuoksi HE:sta ei ole pyydetty Maahanmuuttoviraston lausuntoa, on valmistelussa kuultu Maahanmuuttoviraston asiantuntijoita.

Maahanmuutto antaa Suomelle paljon mahdollisuuksia, mutta eri puolilla maailmaa se on aiheuttanut myös suuria ja jopa kasvavia haasteita. Erityisen vakavaa on maahanmuuton käyttö painostusvälineenä, osana valtiollista vaikuttamista. Poikkeusolojen määrittelyn tarkistaminen ajanmukaiseksi on lakimuutoksen keskeinen perusta.

Nyt esitettävät lakimuutokset auttavat osaan todetuista puutteista, mutta ei kaikkiin. Vuoden 2015 syys-lokakuussa oltiin turvapaikanhakijoiden aallon myötä useasti tilanteissa, joissa vastaanottokeskus- ja jopa hätämajoituspaikat olivat akuutisti loppumassa suuren tulijamäärän vuoksi. Tässä tilanteessa todettiin, että silloisen vastaanottolain 12 §:n velvoitteita kunnille ei voitu määrätä. Vastaanottolain muutosten myötä vastaanottopalveluiden tuottaminen, ml. majoituksen järjestäminen, perustuvat edelleen lähes kaikkien osallistuvien tahojen vapaaehtoisuuteen. Kuljetuksien järjestämisessä ei ollut suuria haasteita, koska muualla ei ollut yllättäviä kuljetusten lisätarpeita. Järjestelyistä selvittiin mm virkamiesten suostuessa vapaaehtoisesti tekemään työtä selvästi yli sopimusvelvoitteiden.

Vuonna 2022 tilanne on olennaisesti erilainen, autettaessa Ukrainasta paenneita. Vuoden 2015 oppien perusteella laaditut valmiussuunnitelmat ovat toimineet pääosin hyvin, vaikka niitä onkin pitänyt soveltaa. Vastaanottokeskuspaikkoja on saatu riittävästi ja lisäksi vapaaehtoista majoitusta on ollut käytössä paljon. Kuljetusten haasteet liittyvät siihen, että Ukrainasta paenneet ovat tulleet Suomen eri alueille suunnittelemattomasti. Pienille paikkakunnille hajautuneille tilapäistä suojelua saaville on haastavaa järjestää kaikki vastaanottopalvelut. Joihinkin uusiin vastaanottokeskuksiin on ollut haastavaa rekrytoida mm terveydenhoitajia ja sosiaalityöntekijöitä. Jälleen ovat niin virkamiehet kuin vastaanottokeskusten työntekijät joustaneet paljon.

Mikäli nykyinen pakolaistilanne eskaloituisi ns. hybridivaikuttamiseksi, johon liittyisi laaja maahantulon välineellistäminen, voitaisiin vastaanottokeskustoiminnassa joutua osin hallitsemattomaan tilaan.

Maahanmuuttoviraston mielestä on erittäin tärkeää, että perustuslaissa ja sosiaalihuoltolaissa todettu oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon sekä terveydenhuoltolaissa taattu kiireellinen sairaanhoito koskee myös Suomeen tulleita ulkomaalaisia kaikissa tilanteissa, myös poikkeusoloissa. Tämä korostuu tilanteissa, joissa vastaanottojärjestelmällä olisi vaikeuksia taata em oikeuksia kansainvälistä suojelua hakeneille.

Vastaanoton ja auttamisjärjestelmän käytännön toiminnan ohjaus, suunnittelu ja valvonta kuuluvat Maahanmuuttovirastolle. On kuitenkin tärkeää huomata, että vastaanottolaissa todetut vastaanottokeskuspalvelut perustuvat lähes täysin vapaaehtoisuudelle. Juuri mitään tahoa ei voi siis velvoittaa antamaan jo perustuslaissa taattuja palveluita kansainvälistä suojelua hakeville. Nyt esitettävät muutokset valmiuslakiin parantaisivat mahdollisuuksia järjestää ko palveluita poikkeusoloissa.

Keskeisimpiin vastaanottopalveluihin kuuluvat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaalipalvelut sekä terveydenhuoltopalvelut. Niitä annetaan vastaanottokeskuksista. Jos perustetaan järjestelykeskuksia, pitää niissäkin antaa välttämättömät palvelut.

Majoitusta pyrkivät hankkimaan vastaanottokeskuspalveluiden tuottajat, joita voivat olla kunnat, järjestöt tai yritykset, vapaaehtoisuuteen perustuen. Jos majoitusta ei saada määrällisesti tarpeeksi tai tarpeeksi nopeasti, kääntyy Maahanmuuttovirasto kuntien puoleen pyytäen niiltä hätä- tai tilapäismajoituksen järjestämistä. Tämä on kunnille vapaaehtoista. Myös erilaisilta kirkko- ja seurakuntia on pyydetty kartoittamaan mahdollisuuksia hätämajoittamiseen. Valmiuslain muuttamisesityksen mukainen kiinteistöjen käyttöön luovuttaminen koskisi poikkeusoloissa tilannetta, jossa vastaanottokeskuksia varten ei saada riittävästi majoitustiloja, eikä myöskään kunnista saataisi sitä korvaavaa majoitusta.

Toimeentulotukeen vertautuvat vastaanotto- ja käyttöraha sekä pääosa muista sosiaalipalveluista annetaan vastaanottokeskuksista. Mikäli tämä toiminta olennaisesti häiriintyisi esimerkiksi kansainvälistä suojelua hakevien suuren määrän tai maksujärjestelmien häiriöiden vuoksi, vaarantuisivat tulleiden perusoikeudet. Maahanmuuttoviraston ja vastaanottokeskusten olisi tällöin turvauduttava kuntien tai tulevaisuudessa hyvinvointialueiden apuun. Esitetyt lakimuutokset antaisivat mahdollisuuksia selvitä poikkeusoloissa tällaisesta tilanteesta.

Vastaanottokeskukset pyrkivät järjestämään perusterveydenhuollon omin toimenpitein ja ostopalveluin. Jo nykyisin turvaudutaan sopimusten perusteella myös julkiseen perusterveydenhoitoon. Erikoissairaanhoidossa tukeudutaan julkiseen terveydenhoitoon. Poikkeusoloissa on todennäköistä, että olisi välttämätöntä tukeutua yhä enemmän julkiseen terveydenhoitoon kaikilla tasoilla. Esitetyt lakimuutokset antaisivat mahdollisuuksia järjestää edes välttämätön terveydenhoito kaikille.

Jotta kansainvälistä suojelua hakeville voidaan varmistaa välttämätön huolenpito, on heitä voitava siirtää mahdollisesti perustettavista järjestelykeskuksista vastaanottokeskuksiin ja mahdollisesti toisiin vastaanottokeskuksiin. Samoin on tarpeen kuljettaa heitä palveluihin, kuten sairaaloihin. Kuljetuspalvelut voivat ruuhkautua ja toisaalta jotkin kuljetukset voidaan kokea vaarallisiksi. Lakiin esitetyt velvoitteet voisivat turvata pääsyä välttämättömien palveluiden piiriin, tai voisivat turvata henkilöstön pääsyä maahanmuuton eri työtehtäviin.

Migrin lupa- ja päätösasiat ovat riippuvia tietojärjestelmien ja niihin liittyvien tiedonsiirtojärjestelmien toimivuudesta. Nämä järjestelmät olisivat hybridivaikuttamisen tilanteessa jopa erittäin todennäköisiä häirinnän tai lamauttamisyritysten kohteita. Esitetyillä lakimuutoksilla pyritään parantamaan ja varmentamaan eri järjestelmien toimivuutta ja/tai palauttamista käyttöön.

Poikkeamiset palvelussuhteen ehdoista, edes vapaaehtoisesti, ovat olleet haastavia tilanteita Maahanmuuttovirastossa. Poikkeusoloissa yllättäviä tilanteita ja lisätyön tarvetta on todennäköisesti paljon. Asiaa korostaa

virkamiesten hidas ja pikkutarkasti säännelty rekrytointiprosessi. Kun esimerkiksi vastaanoton järjestämisessä on usein kysymys perustuslaissa ja sosiaalihuoltolaissa todetusta oikeudesta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon sekä kiireelliseen terveydenhuoltoon, on perusteltua tehdä esitetyt lakimuutokset.

Kokonaisuutena tässä hallituksen esityksessä on useita kiireisimpiä valmiuslain muutostarpeita. On toivottavaa, että edelleenkin jatketaan hybridivaikuttamiseen vastaamiseen liittyvien lakien ja muiden säädösten kehittämistä.

Kimmo Lehto

Kehitysjohtaja

Vastaanottoyksikkö

Maahanmuuttovirasto